

PUBLIKACIJOS

MINDAUGAS Š A P O K A

Lietuvos istorijos institutas

RADVILŲ RŪMŲ PRIE VILNIAUS VARTŲ INVENTORIAI IŠ LIETUVOS IR BALTARUSIJOS ARCHYVŲ

Mūrinę Radvilų rezidenciją (rūmus), dažniausiai šaltiniuose įvardijamą kaip „Radvilų rūmai prie Vilniaus vartų“¹, apie 1653 m. pastatė Vilniaus vaivada ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didysis etmonas Jonušas Radvila (1612–1655). Vos po kelerių metų rūmus smarkiai apgriovė miestą užėmusi Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė ir jie niekada nebuvo visiškai atkurti.

Nuoseklau J. Radvilos rūmų istorijos tyrimo nėra. Daugiausia informacijos apie rūmų išvaizdą iš lietuvių tyrinėtojų yra pateikęs Vladas Drėma, kuris rėmėsi 1653 m. Gdanske Sebastiano Dadlerio nukaldintu medaliu su rūmų vaizdu. Medalis buvo skirtas rūmų šeimininko J. Radvilos, kuris 1653 m. tapo Vilniaus vaivada, iškilmingam įžengimui į sostinę paminėti. Pasak V. Drėmos, rūmai buvo pastatyti pagal architekto Jono Ulriko projektą. U raidės plano pastatą sudarė penki triaukščiai paviljonai ir keturi tarpiniai dviaukščiai segmentai (galerijos), iš trijų pusių supę didelį stačiakampį kiemą. Iš vakarų pusės kiemą uždarė neaukšta mūro tvora su dvejais simetriškais vartais. V. Drėmos teigimu, šie rūmai buvo vieni puošniausių mieste². Šiai lietuvių dailės istoriko išvadai pritaria lenkų tyrinėtoja Anna Sylwia Czyż. Pasak jos, J. Radvilos rūmai vertintini kaip vienas

¹ Vilniaus miesto gynybinės sienos Vilniaus vartų.

² V. Drėma, *Dingęs Vilnius*, Vilnius, 1991, p. 159.

iškiliausių Abiejų Tautų Respublikos naujųjų laikų rezidencijų architektūros pasiekimų³. Tadeusz Bernardowicz savo tyrime teigė, kad rūmai buvo pastatyti 1640–1653 m., o jų projektą parengė žymus to meto architektas, projektavęs Vilniaus katedros šv. Kazimiero koplyčią ir Vilniaus Šv. Teresės bažnyčią, Konstantinas Tenkala⁴. T. Bernardowicz savo straipsnio prieduose pateikė ir 1670 m. sudarytą J. Radvilos rūmų inventorių⁵.

J. Radvilai mirus 1655 m., jo turtas atiteko pusbroliui, Lietuvos arklidininkui Boguslavui Radvilai (1620–1669), kuris vedė J. Radvilos vienintelę dukterį Aną Mariją Radvilaite. Linos Balaišytės tyrinėjimai rodo, kad B. Radvila stengėsi sutvarkyti paveldėtus rūmus. Jis neketino atkurti viso rūmų prašmatnumo ir prabangos, buvusios iki maskvėnų okupacijos, tik norėjo turėti didiko statusą atitinkančią vietą gyventi atvykus į Vilnių⁶. L. Balaišytė savo straipsnyje daugiausia rėmėsi B. Radvilos Vilniaus dvaro administratoriaus Kristupo Dobkevičiaus laiškais, rašytais iš Vilniaus 1662–1667 m. Pasak jos, rūmų restauravimo darbai pradėti 1662 m. Pirmiausia išvalyti griuvėsiai, surinktos plytos ir taisyta rūmų tvora. Metų pabaigoje padaryti vartai ir užtaisytos didelės skylės mūro tvoroje, o pačiuose rūmuose dar nerestauruotas nė vienas kambarys. Rūmų atstatymo darbai 1663–1664 m. vyko gana intensyviai. Sudėtos sijos kai kuriuose kambariuose, tvarkytas stogas. Dubingiuose buvo gaminami kokliai su Radvilų herbu, iš kurių mūrytos rūmų krosnys. Ten pat gaminti rėmai langams ir durys. Rūmus restauruojant vyko ir sodo atkūrimo darbai. Vis dėlto susidurta su didelėmis problemomis, kurių bene svarbiausia buvo reikalingų amatininkų trūkumas⁷. Buvo uždegtas centrinis ir kampinis paviljonai, galerijos, stogai papuošti kupoliukais, restauruoti kelių kambarių skliautai ir kolonos. Dėl neilgo gyvenimo ir sudėtingos politinės padėties Boguslavui nepavyko atlikti visų darbų. Jam mirus 1669 m., atrodo, baigėsi ir rūmų restauravimo darbai⁸.

Šioje publikacijoje pateikiami trys J. Radvilos rūmų inventoriai. Pirmasis jų, surašytas 1680 m., saugomas Baltarusijos nacionaliniame istorijos archyve⁹. Jo atsiradimo aplinkybių nepavyko nustatyti. Antrasis rūmų inventorius, sudarytas 1713 m., saugomas

³ A. S. Czyż, XVII a. Vilniaus rūmų architektūra – sintezės bandymas, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2, 2020, p. 52; idem, *Palace Wilna XVII–XVIII wieku*, Warszawa, 2021, s. 429–460.

⁴ T. Bernardowicz, Książęcy splendor w stolicy. Rezydencje i dobra Radziwiłłów w Wilnie XVI–XVIII wieku, *Historia-konserwacja-rewitalizacja. Funkcjonowanie rezydencji regionu łódzkiego w kontekście doświadczeń europejskich. Prace dedykowane pamięci Profesora Leszka Kajzera*, red. T. Bernardowicz, P. Gryglewski, K. Stefański, Łódź, 2016, s. 27–29.

⁵ Ten pat, p. 35–36.

⁶ L. Balaišytė, Bandymai atstatyti Radvilų rūmus Vilniuje po maskvėnų okupacijos, *Menotyra*, t. 17, nr. 4, 2010, p. 333–350.

⁷ Ten pat, p. 338–346.

⁸ Ten pat, p. 348.

⁹ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, ф. F694, воп. II, спр. 1116.

Lietuvos valstybės istorijos archyve¹⁰. Jo atsiradimo aplinkybės yra painios, kaip ir visa Biržų Radvilų palikimo istorija. Mirus B. Radvilai, rūmus paveldėjo vienturtė duktė Liudvika Karolina Radvilaitė (1667–1695). 1681 m. ji ištekėjo už Brandenburgo elektoriaus Frydricho Vilhelmo sūnaus Liudviko, o šiam mirus 1688 m., – už Reino pfalcegrafystės ir Noiburgo kunigaikštystės valdovo sūnaus Karolio Pilypo (1661–1742). L. K. Radvilaitė gyveno ne Lietuvoje, o jai priklausantys dvarai masino kitas Lietuvos didikų gimines. Į šiuos turtus kėsinosi Nesvyžiaus Radvilos ir galingiausia to meto Lietuvos didikų giminė – Sapiegos. Jie ir laimėjo šią kovą, nes susitarė su Noiburgo kunigaikščiu dėl Lietuvoje esančių dvarų globos mainais už dalį pajamų. 1700 m. Sapiegoms pralaimėjus Valkininkų mūšį, Lietuvos bajorija dvarų globą nusprendė perduoti Lietuvos kancleriui, Nesvyžiaus Radvilų giminės šakos atstovui Karoliui Stanislovui Radvilai. 1703 m. Liublino seimas šiuos dvarus apmokestino 300 tūkst. auksinų suma, kuri turėjo būti skirta Lietuvos kariuomenei. XVIII a. pirmajame dešimtmetyje Lietuvos teritorijoje vykstant Didžiojo Šiaurės karo veiksams, iš šių dvarų pelnėsi ir juos plėšė Lietuvos, Rusijos ir Švedijos kariuomenės. Neabejotina, kad per šiuos metus nukentėjo ir J. Radvilos rūmai. 1709 m. Švedijos kariuomenei pralaimėjus prie Poltavos bei 1710 m. praūžus maro epidemijai, Lietuvos gyvenimas pamažu grįžo į ramesnį ritmą. K. S. Radvila neišsižadėjo savo globos teisių dvarams, o pretenzijas vis dar reiškė ir Sapiegos bei karalius Augustas II. 1713 m. Noiburgo kunigaikščio dvarų administratorius Lietuvoje Stanislovas Niezabitovskis už 100 tūkst. auksinų Lietuvos kancleriui Karoliui Stanislovui Radvilai užstatė dvejus rūmus: aptariamus šiame straipsnyje ir antruosius, esančius Puškarnioje¹¹. Nėra iki galo aišku, kam K. S. Radvilai jų reikėjo – galbūt jis puoselėjo viltį toliau rūmus restauruoti. Sudarius užstatymo sutartį, reikėjo sudaryti ir rūmų inventorių. Taip ir atsirado čia publikuojamas dokumentas.

Trečiasis publikuojamas inventorių, datuojamas 1787 m., irgi saugomas Baltarusijos nacionaliniame istorijos archyve¹². Šio inventoriaus atsiradimo aplinkybių taip pat nepavyko nustatyti.

Istoriografijoje iki šiol buvo žinomas tik 1667 m. rūmų inventorių, saugomas Senųjų aktų archyve Varšuvoje, bei jau minėtas 1670 m. inventorių, publikuotas T. Bernatowicziaus¹³. 1667 m. inventoriuje plačiai aprašytas rūmų sodas, kuris prasidėjo iš karto už rūmų. Jis buvo padalintas į keturis kvadratus, kurie užsodinti juozažolėmis, suformuojant

¹⁰ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 8, ap. I, b. 62 (SA57).

¹¹ Užstatymo kontraktas, 1713 m. gegužės 13 d., ten pat, SA, 57, l. 206.

¹² Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, ф. 694, воп. II, спр. 9601.

¹³ B. R. Vitkuskienė, Ogrody barokowe Kiszków i Radziwiłłów w Wilnie na Puskarni, *Barok: historia, literatura, sztuka*, t. 13 (25) cz. 1, 2006, s. 148; T. Bernatowicz, min. veik., p. 35–36.

Radvilų herbus. Dar septyni kvadratai buvo neapsodinti¹⁴. Publikuojamas 1680 m. inventorius yra kur kas išsamesnis nei sudarytas 1670 m. Jis rodo, kad praėjus kiek daugiau negu dešimtmečiui po B. Radvilos mirties ir rūmų restauracijos pabaigos, geriausias būklės buvo vidurinis rūmų paviljonas. Jame buvo keturi kambariai su skliautinėmis lubomis pirmame aukšte. Tiesa, skliautų dekoracijos buvo sunykę. Rūmų viduje buvo krosnys iš baltų ir mėlynų koklių, o pagalbinėse rūmų patalpose – žalių koklių krosnys. Langų rėmai buvo švininiai, su baltais vyriais. Stogai dengti skiedromis. Vis dar buvo išlikęs rūmų sodas, kuriame augo agrastai bei augalai, apibūdinti kaip „ispaniškos alyvos“ (ar šėivamedžiai). Tiesa, 1670 m. inventoriuje minimi sode augantys baltieji, raudonieji ir juodieji serbentai, 1680 m. inventoriuje neminimi. 1713 m. rūmai jau be stogo, langų ir durų, bet vis dar išlikę kelios krosnys. 1713 m. dar buvo ir sodas, bet inventoriuje nedetalizuota, ar jis buvo prižiūrimas ir kokie augalai ten augo. Taip pat buvo išlikę du pagalbiniai pastatai. Greičiausiai tie patys pastatai 1787 m. inventoriuje įvardyti kaip oficinai. 1787 m. patys rūmai buvo dar labiau sunykę, o jų kiemas paverstas miestelėnų daržais su aptvarais, suręstais iš įvairių šakų ir kitų palaikių medžiagų.

Šiuo metu Radvilų rūmai (Vilniaus g. 24) priklauso Lietuvos nacionaliniam dailės muziejui, kuris buvo paskelbęs Radvilų rūmų komplekso ir jo prieigų tarptautinį atvirą architektūrinio projekto konkursą. Jį laimėjo projektas „RRUMAI“, kurio autorius yra UAB „PROCESSOFFICE“. Laimėjusį projektą rengė Vytautas Biekša, Dovilė Kriščiūnaitė, Coralie Lamilhau, Eglė Matulaitytė, Martynas Brimas, Viktorija Rimkutė, Adelė Dovydavičiūtė¹⁵. Galbūt inventoriuose pateikta informacija bus naudinga ne tik istorikams ar archeologams, bet ir Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus darbuotojams bei prie J. Radvilos rūmų architektūrinio projekto dirbantiems specialistams.

Šaltinių tekstas publikuojant tvarkytas: išskleistos inventoriuose naudojamos kontraktacijos (pvz., *Xžney* → *Księżnej*), taip pat modernizuota kalba ir kai kurių raidžių rašyba (pvz., *ey* → *ej*), jungtukas *y* keičiamas *i*; *xiega* → *księga* ir pan. Taip pat pataisytos akivaizdžios rašybos klaidos, o inventoriuose minimi, bet neįvardijami asmenys identifikuojami išnašose. Lotyniški žodžiai pateikiami kursyvu.

¹⁴ B. R. Vitkauskienė, min. veik., p. 148–149.

¹⁵ Prieiga per internetą: <https://www.lndm.lt/galutine-architekturiniu-projektu-eile-vilniaus-jonuso-radvilos-rumams/> [žr. 2022 01 25].

1680 m. inventorijs

Orig.: Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, ф. F694, воп. II, спр. 1116

(l. 1v) OPISANIE PAŁACÓW księżnej Jejmści¹⁶ to jest wyszedzsy

Z miejskiej wilejskiej bramy po prawej stronie pałac wielki, muro[wany] [¹⁷] w kwadrat otoczony, ze dwu stron baszty murowane. Jedna o dwu pia[¹⁸] wierzchu, druga nakryta gontami nowo restaurowana. Do niej drzwi [z tarc]ic na zawiasach z skoblem i probojami stolarskiej roboty, gwóździa[mi przy]bijane i fatrowane. Trzecia między temi kopuła na kształt wieżyczk[i]. Wieżdżając do pałacu brama stara, w niej wrota z tarcic starych na [zawiasach] ze dwiema refami żelaznemi. W tych wrotach fortka na zawiasach przy nich klamka z zapadnią, skobel długi z probojami. Wiechawszy w dziedziniec rum niedomurowany po prawej ręce przez Moskwę zrujnowany, po lewej zaś stronie pałac wielki, który był ze wszystkim gotowy, także od nieprzyjaciela zrujnowany. Szredni pawilon ze dwiema liniami gontam[i] pokryty; pod tym pawilonem do pokoju drzwi z tarcic na zawias[ach] pobielanych, piec kaffi białomodrych na słupkach murowanych, okien dwie w ołów robionych na zawiasach białych z pręcikami żelaznemi, pół kwatery słucznej, a w drugim kilku szyb nie masz. Z tego pokoju drzwi z tarcic na zawiasach także pobielanych do większego pokoju. W nim przepieczenie z tarcic stolarskiej roboty ze drzwiami z tarcic[ic] na zawiasach z skoblem, kruczkiem i probojami. Okien szklanych w ołów robionych trzy, z pręcikami żelaznemi na zawiasach pobielanych. Piec z kaffi białomodrych, komin tamże do niecienia ognia. Do trzeczego pokoju drzwi także z tarcic, na zawiasach; przy nich skobel z probojami przy drzwiach, komin do niecienia ognia, okien trzy w ołów robionych, trzecie nadtluczone. Do galerii drzwi dwoiste na zawiasach pobielanych, skobel ze dwiema probojami. Z tego pokoju do czwartego drzwi z tarcic, na zawiasach pobielanych, okien dwie całych, piec białomodrych kaffi. Drugie drzwi do pierwszego pokoju na zawiasach także pobielanych z skoblem i dwiema probojami. Trzecie drzwi do galerii dwoiste bez zawias, tylko przy nich dwa haki, czwarte drzwi do windy, a ztamtąd do sieni. Te wszystkie pokoje sklepiste z figurami różnemi zepsowanemi, tamże do wszystkich tych pomienionych pokojów drzwi z listzami stolarskiej roboty, z zamkami wewnątrz dwoustymi, z hantabami, klamkami i kluczami, z kluczami starymi; przez sień do przeciwnego mieszkania, w którym dwie izby, jedna tarcicami przepierzona, w tych troje drzwi z tarcic na zawiasach, z koblami i probojami, piece dwa stare zielone okien cztery bez kwatery jednej. Ztamtąd do ciemnego sklepiku drzwi z tarcic na zawiasach, z koblami i probojami. Te izby zklepiste, a pawiment z cegły. W tych sieniach

¹⁶ Liudvika Karolina Radvilaitė.

¹⁷ Išplyšęs lapas. Trūksta vieno ar dviejų žodžių.

¹⁸ Išplyšęs lapas. Nėra žodžio pabaigos.

drzwi dwoiste z tarcic nadpsowane na zawias[ach] // (l. 2) drugich drzwi przez sionkę nie masz. Wszedszy na ogród przez galerią kuchenka, do niej drzwi stare na zawiasach. Wszedszy po prawej ręce kuchenna izba, do niej drzwi stare na zawiasach, piec kaffli zielonych. Ztamtąd na wylot drugie drzwi także stare, okna ztluczone. Za temi drzwiami była druga kuchnia deskami opierzona stara wół rozebrana. Na przeciw kuchennej izbie, piekarenka, do niej drzwi na zawiasach z skoblem i probojami, w niej okien dwie szklanych, w drzewo robionych. Przy tymże pałacu galeria sklepista od saskiego ogroda, tam dwoje wrot prostych, ta galeria dranicą kryta. *Item* na drugiej stronie dolna i górna galeria z filarami idąc do górnych pokojów, które są w ruine. Na dole dwa sklepiki, drzwi do nich na zawiasach, przy jednych dwie proboje, z skoblem, przy drugim skobel z probojami. Na górze do jednej rejteratki z brzegu ku dziedzińcowi drzwi z tarcic na zawiasach, przy nich wewnątrz i zewnątrz cztery proboje, okno szklane w ołów robione, na zawiasach pobielanych bez jednej kwatery, tylko rama zostaje. W tym pierwszym dziedzińcu świren przy murze z drzewa robiony, do niego wschodek z nakryciem gontowym, do tegoż drzwi z tarcic na zawiasach z zamkiem wewnętrznym z skoblem i probojami. Tamże studnia z żurawiem. Na drugiej stronie pałacu dziedziniec drugi, z tego drzewiecki w murze stare na zawiasach z zasuwką, z skoblem za jedno robionym, z probojami w murze i w samych drzwiach do placu starennego, a teraz ogrodu, który jest w przeszła drzewem opierzony. Przechodząc przez pałac do trzeciego dziedzińca ogród włoski z kwateram[i] bzem hiszpańskim i agrestem osadzony. Tamże dwa budynki gontami kryte do pierwszego po lewej ręce od pałacu drzwi do sieni z tarcic na zawiasach, drugie także przez sionkę na wylot, połap z tarcic z pawimentem. Nad temiż drzwiami okienka szklane na kwadrat robione w ołów, z przychodu przy jednych drzwiach wschodek na górę pod dach. Z sionki po prawej ręce dwa pokoje, w nich okien sześć, piec na słupkach murowanych z kaffli białych zielono modry, połap z tarcic, pawiment z flizów białych i szarych. Pod temi pokojami piwnica murowana do niej szyja sklepista, tarcicami nakryta, drzwi do niej z tarcic na zawiasach z skoblem i probojami, okno z kratką żelazną. Na przeciw drugie dwa pokoje w nich okien cztery w ołów robionych piec zielony przez mur. Do obudwóch pokojów z kominkiem do niecenia ognia, połap i pawiment z tarcic. W sionkach kuchenka murowana z kapturem, tamże i drugi kaptur nad piecem z przeciwnego pokoju kaminów dwa murowanych z obudwu stron nad dach wywiedzionych. Drzwi w tym budynku ośm wszystkie na zawiasach pobielanych z zamkami wewnętrznymi dwoistymi, probojami, z zaszczepekami, hantabami i klamkami, okna także wszystkie na zawiasach z kątnikami żelaznymi pobielanymi, z pręcikami, kolcami i zawiertkami. Na [ty]ch okien okienic ośm z zawiasami, w sionkach w murze szafka do niej drzewiecki // (l. 2v) na zawiasach z skoblem i probojami. Przy tymże budynku na ulicę drzwi z tarcic na zawiasach z zamkiem wewnętrznym i kluczem tudziesz z klamką i zapadnią iako i hantabą. Idąc do drugiego budynku mieszkania Podstarościego, piwnica murowana tarcicami na[kry]ta sklepista bez

okien. Do niej drzwi z tarcic na zawiasach z skoblem ze dwiema probojami. Wchodząc do budynku podstarościego drzwi z ta[rcic] na zawiasach pobielanych, z zawiartką drzewianą w sieniach kuch[nia] [19] ognisko murowane, nad nim komin murowany nad dach wywiedziony. [Od] sieni w lewą do izby drzwi z tarcic na zawiasach z klamką z za[suw]-ką i probojami, ława przy scienie jedna, okien dwie szklanych w o[łów] robionych, z pręcikami żelaznymi, piec kafli zielonych, stary kom[in] do niecenia ognia. Z tej izby do komory drzwi z tarcic na zawi[sach] z zamkiem wewnętrznym, w nim okno jedne szklane z pręcikami [żela]znymi, pawiment z ziemi bity, po[łap] stary. Do izby przeciwnej piec w nim kafle zielone, stary, okien trzy szklanych w o[łów] robionych n[ad] tym mieszkaniem komor dwie tarcicami zapierzonych, do nich drzwi d[w]ie na biegunach, przy nich proboje z skoblami. Ten rumek gontami kryty.

1713 metų inventoriūs

Orig.: Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 8, ap. I, b. 62 (Senieji aktai b. 57)

(l. 253) Roku tysiāc siedemsetnego trzynastego miesiāca maja siedemnastego dnia

Przed nami sędziami głównymi na trybunał w Wielkim Księstwie Litewskim z województw, ziem i powiatów na rok terazniejszy tysiāc siedmsetny trzynasty obranemi stanowszy *personaliter* jegomość pan Michał Kopec podczaszy Oszmiański opowiadał i do akt podał inwentarz przy liście dobrowolnym zastawnym zapisie od jegomości pana Stanisława Niezabytowskiego podczaszego Kaliskiego na rzecz w nim niżej wyrażoną jaśnie oświeconemu księciu jegomości panu Karolowi Stanisławowi Radziwiłłowi kanclerzowi wielkiemu Wielkiego Księstwa Litewskiego służący i należący, który podając do akt prosił nas sądu aby ze wszystko w nim wyrażoną rzeczą był przyjęty i do ksiąg głównych trybunalnych Wielkiego Księstwa Litewskiego spraw wieczystych wpisany. Jakoż przyjąwszy ony a wpisując w księgi *de verbo ad verbum* tak się w sobie ma. Inwentarz pałaców jaśnie oświeconej księżniczki jejmości Neuburskiej, Falcgrabianki Rhenskiej²⁰ we mieście Wilnie za bramą wileńską i nad Wilią będących także juryzdyka do nich należących dany // (l. 253v) przy prawie zastawnym jaśnie oświeconemu księciu jegomości Karolowi Stanisławowi Radziwiłłowi kanclerzowi wielkiemu Wielkiego Księstwa Litewskiego przeze mnie Stanisława Niezabytowskiego podczaszego Kaliskiego oekonoma generalnego dóbr Neuburskich w roku tysiāc siedmset trzynastym dnia trzynastego miesiāca maja. Naprzód jeden pałac za wileńską bramą w koło murem

¹⁹ Išplyšęs lapas. Trūksta vieno žodžio.

²⁰ Elżbieta Augustė (1693–1728), Liudvikos Karolinos Radvilaitės ir Noiburgo kunigaikščio bei Pfalco elektoriaus Karolio III Pilyo Vitelsbacho dukte.

obwiedziony. Wieżdżając do niego na dziedziniec brama u którego wrota z desek robione, po prawej ręce od wrot kuchenne mury puste, przed pierwszą wojną nieskończoną. Dalej idąc pałac wielki w murach bez dachów, stoli, okien, drzwi, schodów, przez ogień i wojnę zrujnowane i same mury nadwątlone częścią obalone. W tym pałacu na dole piec trzy białe znajdują się, czwarty zielony mały. W tyle tego pałacu przez ogród rum murowany nazywający się łązka do którego wchodząc drzwi do sieni na zawiasach żelaznych z klamką i zaszczepeką. Po prawej ręce pokój z posadzką marmurową. Do niego drzwi na zawiasach i z zaszczepeką, piec biały, okien trzy. Z tego pokoju drugi obok pokój z marmurową takową posadzką. W nim okien trzy, kominek i drzwi dwoje na zawiasach. Po lewej stronie z sieni pokój z pomostem drewnianym drzwi do niego na zawiasach piec zielony, okna dwa. Z tego pokoju drugi obok pokój w nim drzwi dwoje na zawiasach żelaznych, kominek okien dwoje, w sieniach kuchenka i kominy dwa od pieców wywiedzione z sieni w tył. Drugie drzwi na zawiasach żelaznych pod tym rumem piwnica murowana sklepista do niej drzwi dwoje na zawiasach. Ten rum gontami nakryty w całości. Dalej przez ogród postąpiwszy rumek ogrodniczy murowany, // (l. 254) gontami kryty. Wchodząc do niego drzwi do sieni na zawiasach, kuchenka z kominem wywiedzionym, po lewej ręce izba do niej, drzwi na zawiasach i z zaszczepeką, piec w niej zielony, kominek, okien dwa. Obok tej izby komora. Drzwi na zawiasach żelaznych i okno jedno. Po prawej ręce z sieni izba pusta bez drzwi, okien i pieca, zagroda fort, dwie na zawiasach drzwi w nich. Nazad do bramy powróciwszy budynek gospodarski. Sień do których wrota dwoiste na biegunach drewnianych. Po lewej stronie izba z komorą, drzwi dwoje na zawiasach, piec zielony, okien dwoje w drzewo oprawne. Obok tych sieni spichlerzyk z pomostem deszczanym. Drzwi do niego na zawiasach. Obok stajnia do mury przymurowana. Drzwi do niej dwoiste na biegunach drewnianych. Ten budynek kryty częścią gontami częścią tarcicami. Przy tym budynki studnia prosta. W pałacu tym stołów wszytkich cztery, zydlów cztery²¹.

1787 m. inventorius

Orig.: Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, ф. F694, воп. II, спр. 9601

(l. 2) Opisanie murów Pałacu Januszowski zwanego

Pałac Januszowski nazwany wielki od bramy wileńskiej do zielonego mostu wprawie *situm* mający, od którego wjazd wolny, zabudowaniem Jerzego Dyka szewca zajęty. Idąc zaś dalej po zamurze ulicą furtka niedochodząc wjazdu kształtem bramy w murze

²¹ Toliau trumpai apibūdinti kiti Radvilų rūmai (jie visiškai sugriauti), taip pat vardijami su abiem rūmais besiribojantys sklypai ir jų savininkai.

dylami zagrodzonego, z której drzwi na trzech zawiasach i krukach z klamką żelazną. Kędy wszedłszy na dziedziniec w lewie oficyna murowana *quondam* rezydencja namiestnikowska. Do niej drzwi stolarskiej roboty na zawiasach i krukach z klamką i zasuwką żelaznymi. W sieniach posadzka ceglana nikiemna, po prawej stronie drzwi dobre na zawiasach essistych, z klamką, zaszczepeką i probokami, do izby w której okien ze szkła białego o czterech kwaterach częścią w ołów, a częścią w drzewo oprawnych okutych z zakrentkami żelaznymi i okienicami podwójnymi na zawiasach i krukach trzy. Szafek wmurowanych z drzewkami na zawiasach dwie. Podłoga i holowanie tarciczne przez zaciekanie nadgniłe w niektórych miejscach opadające i znikczemnione. Piec z kafel szarych wapnem obielonych z blachą do zamykania żelazną i kominem nad dach wyprowadzonym. Z izby drzwi do alkierza z zamkiem wewnętrznym i kluczem na zawiasach i krukach, w nim okno w ołów oprawne jedno. Podłoga i stol stare, nadgniłe, tarciczne, kominiek szafiasty, w którym szafa wmurowana z drzewkami na zawiasach, z zamkiem wewnętrznym i kluczem znajduje się. Do izby przeciwnej przez sień, drzwi na zawiasach i krukach z zamkiem, klamką, zaszczepeką i probojami żelaznymi, w niej okien z kawałków szkła białego w drzewo oprawnych dwa, z dwiema na zawiasach i krukach okienicami. Piec z kafel szarych wapnem bielony, z blachą do zamykania żelazną i kominem nad dach wyprowadzonym. W izbie framug dwie z których jedna na szafkę o podwójnych drzewkach z zamkiem wewnętrznym przeformowana. Z izby drzwi do alkierza, jedno na zawiasach i krukach, z klamką zasuwką i probojami, drugie na ulicę takież na zawiasach i krukach, z klamką i probojami, drugie na ulicę takież na zawiasach i krukach, z klamką i probojami oraz z zasuwką żelaznymi. Piec krzyżowy do pieczywa chleba z blachą w kominie żelazną, stolowanie z tarcic przez zaciekanie dachu w znacznej części z belkami zgniłe, podłoga z cegiel. Z sieni // (l. 2v) wschody nikiemne na górę po których wszedłszy przepierzenie małe z zamknięciem na skład gospodarski. Przez drzwi wychodzący na dziedziniec w lewie sklep murowany od zaciekanie psujący się, nakrycia i dalszego opatrzenia potrzebujący, u tego drzwi starych dwoje.

Cała wyż opisana oficyna dachówką kryta wapnem podrzucana, wszelkiej, a osobliwie w pokryciu ulega reperacji.

Przez dziedziniec po lewej stronie, w samym cyrkumferencyjnego obmurowania angule oficyna druga mierna, do której wchodząc drzwi do sieni na zawiasach i krukach z klamką i zaszczepeką żelaznymi. W którym podłoga i stolowanie tarciczne hoblowane, okien ze szkła białego w drzewo oprawnych okutych dwa, piec z kafel zielonych. Z pierwszego pokoju alkierz nie wielki do którego drzwi nowe z futrowanemi wżakami na zawiasach i krukach z klamką żelazną, okno w nim ze szkła białego w drzewo oprawne jedno. Podłoga i stolowanie tarciczne w sieniach cegłą wymoszczony, kuchenka z ogniskiem niewielkim, z kominem z dwoma izdebnymi zkomunikowanym nad dach wyprowadzonym. *Ex opposito* przez sień drzwi do izby przeciwnej, na zawiasach i krukach, z

klamką, w której okien w drzewo oprawnych szkła białego dwa, z okienicami okutymi wewnątrz podłoga i stolowanie tarciczne, piec z kafel zielonych. Cała ta oficyna dranicami jest kryta. Z niej wyszedłszy nieco poprawej stronie studnia z żurawiem i wiadrem okutym, w której woda użyteczna niedawno ocembrowana. Od której w prawie w samym cyrkumferencyjnym obmurowania angule turma murowana, do której drzwi futrowane na trzech zawiasach z klamką do zamykania podwójną zasklepioną i dachówką pokryta. Pomienioną oficynę z całym zabudowaniem, tudzież ogrodem wydzielonym, od rogu *quondam* namiestniczej rezydencji, aż do muru przy tejże oficynie będącego, dożywotnim prawem bez żadnej opłaty, od jaśnie oświeconego księcia jegomości Karola Radziwiłła wojewody wileńskiego jejności pani Katarzynie Rohaczewskiej Murzynce nadane. Dziedziniec tego pałacu znacznie obszerny, lecz w większej części na ogrody obrocony, w którym ogrodzenia częścią z chrostu, a częścią z opodków i innych desek. Na szrodku altanka, w niej do siedzenia cztery darnowe kanapy, zdezolowana opatrzeniu ulegająca. *Tandem* stanowszy frontem ku bramie wielkiej mury dawne pałacu wielkiego częścią niższe, częścią wyniosłe, przez dawność, pożar i opuszczenia znacznie zrujnowane i dalej opadające; przez ten przeszedłszy pałac, drugie mury rozpoczętej a niedokonczonyj oficyny, która sytuacją swoją w zrujnowaniu i opadłości pałacowi podobna. Niedaleko po prawe stronie za rzeczoną oficyną w samym obmurowania końcu turma druga pierwszej korrespondująca, mieszkaniem żyda Mowszy razem z płacem zajęta, dachówką pokryta. Cały zaś pałac rzeczony pałacu, z murami i zabudowaniem do koła częścią murem opadłym nieco, a częścią wyniosłym mało nadpsutym jest opasany.

Mindaugas Šapoka – Lietuvos istorijos instituto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas. Domisi ankstyvosios moderniosios Rytų ir Centrinės Europos istorija bei Lenkijos ir Lietuvos istorija 1655–1763 m.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Tilto g. 17, Vilnius, LT-01101

El. paštas: mind.sapoka@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9776-5290